

T. S. Eliot

ŠTA JE MINORNO PESNIŠTVO?¹

Ne nameravam da vam saopštim,² ni na početku niti na kraju, definiciju „minornog pesništva“. Opasnost od jednog takvog određenja leži u tome što bi nas ono moglo navesti na mišljenje da smo, jednom zasvagda, utvrdili ko su „najveći“, a ko su „minorni“ pesnici. Ukoliko bismo pokušali da sačinimo dva spiska, od kojih bi jedan činio najveće, a drugi minorne pesnike u engleskoj književnosti, otkrili bismo da smo saglasni samo kada je reč o nekolicini pesnika sa oba spiska; da bi bilo više pesnika u vezi sa kojima se naša mišljenja razilaze, i da ne postoje dve osobe koje bi načinile istovetne spiskove; i od kakve bi onda koristi mogla biti naša definicija? Međutim, ono što smatram da možemo učiniti jeste uočavanje činjenice da, kada govorimo o pesniku kao „minornom“, mislimo na različite stvari u različitim prilikama; možemo steći malo jasniju predstavu o tome šta ova različita značenja predstavljaju, te tako izbeći konfuziju i pogrešno razumevanje. Kada je reč o ovoj odrednici, nesumnjivo bi trebalo podrazumevati nekoliko različitih stvari, pa stoga moramo, kao i sa mnogim drugim rečima, izvući iz nje ono najbolje i ne pokušavati da sabijemo sve unutar jedne definicije. Ono što imam nameru da razvejem jesu bilo kakve unižavajuće konotacije u vezi sa odrednicom „minorno pesništvo“, uključujući i stanovište da je minorno pesništvo lakše za čitanje, ili da je manje vredno čitanja, od „velikog pesništva“. Pitanje se prosto sastoji u tome: koje vrste minornog pesništva postoje i zašto bi trebalo da ih čitamo?

Smatram da najneposredniji pristup predstavlja razmatranje nekoliko vrsta antologija pesništva, zbog toga što se jedna od asocijacija na odrednicu „minorno pesništvo“ javlja u smislu „one vrste pesama koje čitamo jedino u antologijama“. Veoma mi je drago što sam se, sasvim uzgredno, našao u prilici da kažem nešto o upotrebama antologija, zato što, ako razumemo njihove upotrebe, možemo se ujedno i zaštititi od njihovih opasnosti – jer postoje ljubitelji pesništva koji bi se mogli nazvati zavisnicima od antologija, te koji ne mogu čitati pesništvo ni na koji drugi način. Naravno, primarna vrednost antologija, kao i čitavog pesništva, sastoji se u njihovoj sposobnosti da pruže zadovoljstvo: ali, pored toga, one bi trebalo da služe i drugim svrhama.

Jedna vrsta antologije, koja stoji sama po sebi, jeste antologija sastavljena od pesama mladih pesnika, onih koji još uvek nisu objavili knjige, ili čije knjige pesama još uvek nisu opšte poznate. Takve zbirke imaju posebnu vrednost kako za pesnike tako i za čitaoce, bilo da predstavljaju delo jedne grupe pesnika, vođeno izvesnim zajedničkim principima, ili da je jedini princip jedinstva sadržaja zasnovan na tome da svi pesnici pripadaju istoj pesničkoj generaciji. Za mladog pesnika uglavnom je poželjno da stekne nekoliko stupnjeva publiciteta pre nego što dođe do tačke u kojoj će imati knjižicu u celosti posvećenu samo

¹ Izvornik: T. S. Eliot, "What is Minor Poetry?", *The Sewanee Review*, 54.1 (1946): 1–18.

² Tekst govora saopštenog pred Udruženjem ljudi od knjige Svonsija i zapadnog Velsa, u Svonsiju, 26. septembra 1944. godine.

sebi. Prvo, periodika: ali ne dobro poznati časopisi sa nacionalnim tiražima – jedina prednost koju mladi pesnik ima kada je u njima zastupljen jeste mogućnost da će po objavljivanju dobiti honorar – već mali časopisi, posvećeni savremenom stihu, koje uređuju mladi urednici. Ovi mali časopisi često cirkulišu samo među saradnicima i potencijalnim saradnicima; njihov status je često nesiguran, pojavljuju se u nepravilnim intervalima i obično ne postoje dugo; ipak njihov kolektivni značaj je neuporedivo veći od opskurnosti u kojoj se bore za opstanak. Pored vrednosti koju imaju u obezbeđivanju iskustva budućim književnim urednicima – a dobri književni urednici imaju važnu ulogu u zdravoj književnosti – oni pružaju pesniku preimućstvo da vidi svoje delo u štampi, da ga poredi sa svojim podjednako opskurnim, ili tek nešto poznatijim savremenikima, i da zadobije pažnju i kritiku od strane onih koji će najverovatnije gajiti naklonost ka njegovom stilu pisanja. Jer pesnik se mora izboriti za svoje mesto među drugim pesnicima, i unutar sopstvene generacije, pre nego što se obrati većoj ili starijoj publici. Onim ljudima koji su zainteresovani za objavljivanje pesama, ovi mali časopisi takođe pružaju sredstva da početnike drže na oku i posmatraju njihov dalji razvoj. Nadalje, mala grupa mladih pisaca, sa izvesnim sklonostima ili regionalnim naklonostima koje gaje među sobom, može stvoriti zajedničku knjigu. Pripadnici takvih grupa često se međusobno povezuju formulišući sklop principa ili pravila, kojih se obično niko ne pridržava; s vremenom se grupa dezintegriše, slabiji članovi nestaju, a snažniji razvijaju mnogo individualnije stilove. Ipak, grupa i njena antologija služe korisnoj svrsi: mladi pesnici obično ne zadobijaju mnogo pažnje od šire publike, i zaista im je tako i bolje, ali su im potrebne podrška i kritika koje dobijaju jedni od drugih, i od nekolicine ostalih. I, na kraju, postoje mnogo obimnije antologije novog stiha, koje obično sastavljaju nezavisniji mladi urednici. One su vredne zato što čitaocu poezije pružaju predstavu o tome šta se događa, priliku da proučava promene u predmetu i stilu, a da pri tome ne mora da prelistava veliki broj časopisa ili pojedinačnih izdanja; one takođe imaju svrhu da usmere njegovu dalju pažnju na napredak nekoliko pesnika za koje veruje da obećavaju. Međutim, čak ni ove zbirke ne dopiru do šire publike, koja po pravilu neće saznati za izvesnog pesnika sve dok ovaj ne objavi nekoliko knjiga i sleđstveno tome ne postane zastupljen u drugim antologijama koje pokrivaju duži vremenski period. Kada takav čitalac uzme jednu od ovih knjiga, on je podložan tome da prosuđuje u skladu sa standardima koje ne bi trebalo primenjivati: da vrednuje to što pesnik obećava na način kao da je u pitanju zrelo izvođenje, i da oceni antologiju ne na osnovu nekoliko najlepših pesama u njoj, već u najboljem slučaju na osnovu proseka.

Antologije koje su najzastupljenije su naravno one, poput *Oksfordske knjige engleskog stiha* (*Oxford Book of English Verse*), koje pokrivaju sveukupnost engleske književnosti sve do poslednje generacije; ili one koje su specijalizovane za određen period u prošlosti; ili one koje pokrivaju istoriju izvesnog segmenta pesništva na engleskom; ili one koje su ograničene na „moderno“ pesništvo poslednje dve ili tri generacije, uključujući time i žive pesnike koji su stekli izvesnu reputaciju. Poslednja grupa, naravno, jednim delom takođe ima ulogu savremene antologije. Međutim, ograničavajući se zbog njihove podobnosti na takve antologije, koje okupljaju samo dela mrtvih pesnika, treba da se zapitamo u koje se svrhe očekuje da će one služiti svojim čitaocima.

Nema sumnje da su *Zlatna riznica* (*Golden Treasury*), ili *Oksfordska knjiga*, mnogim ljudima pružile uvod u dela Miliona, Vordsvorta ili Šelija (ne i u Šekspira: ali ne možemo očekivati

da se naše upoznavanje sa dramskim pesnikom ostvari putem antologija). Međutim, ne mogu da kažem da je iko ko je pročitao ove pesnike, i uživao u njima, ili u mnoštvu drugih, u jednoj antologiji, a ipak nije imao znatiželju i apetite da se lati njihovih celokupnih dela, ili bar pokušao pronaći šta bi mu se još moglo dopasti – ne mogu da kažem da je takva osoba bila istinski ljubitelj pesništva. Značaj antologija zasnovan na tome što nas upoznaju sa delima najvećih pesnika brzo se prevazilazi; mi se ne prihvatamo čitanja antologija zbog izborâ iz tih pesnika, iako oni treba da budu tamo. Antologija nam takođe pomaže da otkrijemo da li postoje neki manji pesnici o čijem bismo delu voleli da saznamo više – pesnici koji se ne javljaju tako upadljivo u bilo kojoj istoriji književnosti, koji možda nisu uticali na tokove književnosti; pesnici čije delo nije neophodno za bilo kakav apstraktni nacrt književnog obrazovanja, ali koji su možda izazvali snažan *lični* utisak kod pojedinih čitalaca. Zaista, bio bih sklon sumnji u iskrenost ljubavi prema pesništvu svakog čitaoca koji nije imao jednu ili više ovakvih ličnih naklonosti prema delu izvesnog pesnika nevelikog istorijskog značaja; posumnjao bih da osoba kojoj su se dopali jedino pesnici u vezi sa kojima se istorijske knjige slažu da su bili najvažniji, verovatno nije ništa više do savestan student, koji je u sopstveno razumevanje uneo veoma malo sebe samog. Ovaj pesnik možda nije bio veoma značajan, mogli biste prkosno reći, ali njegovo delo je *meni* dobro. Kada je reč o tome kako se pojedinac upoznaje sa takvim pesništvom, u velikoj meri je na delu slučajnost. U porodičnoj biblioteci može se naći knjiga koju je neko kupio neposredno nakon što je objavljena, zbog toga što se o njoj dobro govorilo, i koju niko nije pročitao. Na taj način sam se, kao dečak, susreo sa pesmom prema kojoj sam sačuvao toplu privrženost: *Svetlo Azije (The Light of Asia)*, izvesnog sir Edvina Arnolda. To je duga epska pesma o životu Gautame Bude: mora da sam imao latentnu naklonost prema temi, jer sam je čitao sa zadovoljstvom i više nego jedanput. Nikada nisam gajio znatiželju da saznam bilo šta o autoru, ali sve do danas mi se čini kao dobra pesma, i svaki put kada bih upoznao nekog ko ju je pročitao i kome se dopala, osećao bih da me ta osoba privlači. Međutim, po pravilu, u antologijama ne nailazite na odlomke iz zaboravljenih epova; ipak, uvek je moguće da ćete u jednoj antologiji biti zadivljeni nekim komadom od nepoznatog autora, što vodi ka bliskom upoznavanju sa delom izvesnog pesnika u kome se čini da niko drugi nije uživao, niti da ga je čitao.

Kao što antologije mogu da nas upoznaju sa pesnicima koji nisu veoma važni, ali nam se ipak dopadaju, tako nam dobra antologija može pružiti i korisno znanje o drugim pesnicima koji su veoma važni, ali nam se ne dopadaju. Postoje samo dva razloga za čitanje celokupne *Vilinske kraljice* ili Vordsvortovog *Preludijuma*. Prvi je u tome što uživate čitajući ih: a uživati u bilo kojoj od ove dve poeme je veoma dobar znak. Međutim, ako ne uživate u tome, jedini razlog jeste to što se spremate da postanete učitelj književnosti, ili književni kritičar, te *morate* biti upoznati s ovim pesmama. Ipak, i Spenser i Vordsvort su toliko važni u istoriji engleske književnosti zbog sveg drugog pesništva, koje bolje razumete zbog toga što ste upoznati s njima, zbog toga što bi trebalo da svi znaju nešto o njima. Nema mnogo antologija koje navode bitne odlomke iz dugih pesama – postoji jedna veoma korisna; pre nekoliko godina sačinio ju je gospodin Čarls Vilijams, koji poseduje naročitu sposobnost da istinski uživa u svim vrstama dugih pesama koje niko drugi ne čita. Ali čak i dobra antologija sačinjena od kraćih dela može pružiti pojedincu određeno znanje, vredno sticanja,

o onim pesnicima u kojima ne uživamo. I kao što svi moraju imati svoje lične ukuse za određeno pesništvo kome drugi ljudi ne pridaju značaja, tako pretpostavljam da svi imaju i slabost kada je reč o delu jednog ili više pesnika koji moraju biti priznati kao veliki.

Sledeća upotreba antologija pojavljuje se samo u slučaju kada je sakupljač ne samo izuzetno načitani, već je i čovek veoma prefinjenog ukusa. Postoji mnogo pesnika koji su na opštem planu suvoparni, ali ipak povremeno zablistaju. Većina nas nema vremena da iščitava dela kompetentnih i istaknutih suvoparnih pesnika, posebno onih koji su živeli u drugoj epohi, ne bismo li pronašli delove koji su nam dobri: a retko bi se isplatilo čak i ukoliko bismo našli vremena. Pre jednog stoleća ili još više, svaki ljubitelj pesništva je gutao novu knjigu Toma Mura čim bi se pojavila: ko je danas pročitao u celosti makar i *Lalu Ruk* (*Lalla Rookh*)? Sauti (Southey) je bio pesnik laureat, i u skladu sa svojim zvanjem pisao je epove; znam jednu osobu kojoj su kao detetu čitali *Talabu* (*Thalaba*), ako ne i *Kehamino prokletstvo* (*The Curse of Kehama*), i koja je prema tom epu sačuvala nešto od iste privrženosti koju gajim prema *Svetlu Azije*. Pitam se da li je mnogo ljudi ikada pročitao *Gebir*; a ipak je Lendor (Landor), autor te dostojanstvene poeme, zaista bio veoma sposoban pesnik. Međutim, postoji mnogo dugih pesama koje su bile veoma čitane kada su se prvi put pojavile, ali koje sada više niko ne čita – ipak smatram da danas – kada prozna fikcija zadovoljava potrebe koje su, kod većine čitalaca, nekada zadovoljavale stihovane romanse Skota, Bajrona i Mura – samo nekolicina čita veoma duge pesme, čak i kada prvi put izađu iz štampe. Stoga su antologije i izbori korisni: zato što niko nema vremena da sve pročita, i zato što postoje pesme od kojih su samo delovi ostali u životu.

Antologija može imati još jednu upotrebu koju, nadovezujući se na započeti tok misli, možemo prevideti. Ona se javlja kroz interesovanje za poređenje, za mogućnost da se na malom prostoru stekne opšti pregled razvoja pesništva; i ukoliko već postoji mnogo toga što možemo prosto naučiti iz čitanja jedne pesme u celosti, postoji i mnogo toga što možemo naučiti prelazeći sa jednog pesnika na drugog. Kretati se tamo-amo između tradicionalne škotske balade (*border ballad*), elizabetanske lirike, Blejkove ili Šelijeve lirske pesme i Brauningovog (Browning) monologa, znači biti u stanju da se steknu emocionalni doživljaj, kao i predmeti za refleksiju, koje usmeravanje pažnje na jednog pesnika ne može iznedriti. Kao što u slučaju dobro pristavljene večere (ako mi oprostite na tome što vas danas podsećam na takva zadovoljstva), ono u čemu pojedinac uživa nije broj jelâ sâm po sebi, već kombinacija dobrih stvari, tako postoje i zadovoljstva u pesništvu koja se moraju prihvatiti na isti način; i nekoliko veoma različitih pesama, od autorâ različitih temperamenata i različitih doba, kada se pročitaju zajedno, mogu jedne kod drugih izazvati posebnu draž, pri čemu svaka poseduje nešto u čemu druga manjka. Da bismo mogli uživati u ovom zadovoljstvu potrebna nam je dobra antologija, a treba nam i malo vežbe u njenom korišćenju.

Sada ću se vratiti na temu od koje biste mogli pomisliti da sam se udaljio. Premda u antologijama nisu zastupljeni samo minorni pesnici, mogli bismo razmišljati o minornim pesnicima kao onima koje čitamo samo u antologijama. Morao sam da uložim primedbu protiv ovog stava, ističući da za svakog čitaoca poezije mogu postojati izvesni minorni pesnici koje *on* smatra da je vredno čitati u celosti. Ali, osim toga, prepoznajemo više od jedne vrste minornog pesnika. Postoje naravno pesnici koji su napisali jednu ili samo nekolicinu dobrih pesama; u tom slučaju, nema razloga da se neko udaljava od antologije.

Takav je, na primer, bio Artur O'Sonesi (Arthur O'Shaughnessy), čija je pesma koja počinje sa „Mi smo tvorci muzike“ u svakoj antologiji koja uključuje pesništvo kasnog devetnaestog stoleća. Takvi će, za pojedine ali ne i za sve čitaoce, biti Ernest Doson (Ernest Dawson), ili Džon Dejvidson (John Davidson). Međutim, broj pesnika za koje možemo tvrditi da je činjenica kako su, sa tačke gledišta svih čitalaca, ostavili samo jednu ili dve pesme vredne čitanja, u stvari je veoma mali: ukoliko je pesnik napisao jednu dobru pesmu, velika je šansa da će postojati nešto vredno čitanja i u ostatku njegovog dela, makar za nekolicinu čitalaca. Ostavljajući ovu nekolicinu po strani, uviđamo da često poimamo minornog pesnika kao pesnika koji je pisao isključivo kratke pesme. Ali takođe možemo povremeno smatrati i Sautija i Lendora, kao i veliki broj pisaca sedamnaestog i osamnaestog stoleća, za minorne pesnike, iako su ostavili pesme monumentalnog zamaha: smatram da bi danas samo nekolicina, makar među mlađim čitaocima, bila mišljenja da je Don (Donne) minorni pesnik, čak i da nikada nije pisao satire i pisma, ili da je Blejk (Blake) minorni pesnik, čak i da nikada nije napisao svoje „proročke knjige“. Dakle, u izvesnom smislu, u minorne pesnike moramo ubrojiti pojedine pesnike čiji ugled, takav kakav jeste, počiva na veoma dugim pesmama; a u velike pesnike pojedince koji su pisali samo kratke pesme.

Moglo bi se isprva učiniti jednostavnijim da se o minornim piscima epa govori kao o *sekundarnim*, ili još oštrije, kao o *neuspešnim velikim* pesnicima. Oni su zaista bili neuspešni, u tom smislu da niko danas ne čita njihove duge pesme: oni jesu sekundarni, u tom smislu što o dugim pesmama rasuđujemo po veoma visokim standardima. Ne osećamo da je duga pesma vredna truda osim ako je zaista, u svojoj vrsti, dobra kao *Vilinska kraljica*, ili *Izgubljeni raj*, ili *Don Žuan*, ili *Hiperion*, i kao druge duge pesme koje su prvorazredne. Ipak, otkrili smo da su neke od ovih sekundarnih pesama vredne čitanja, za neke ljude. Nadalje primećujemo da duge pesme ne možemo prosto podeliti na mali broj remek-dela i veliki broj onih koje nisu vredne truda. Između pesama poput ovih koje sam pomenuo i potencijalno minornog dela poput *Svetla Azije*, postoji mnoštvo dugih pesama različitih vrsta i svakog stepena važnosti, pa ne možemo povući nikakvu konačnu granicu između velikog i minornog. Šta ćemo sa Tomsonovim (Thomson) *Godišnjim dobima (Seasons)* i Kauperovim (Cowper) *Zadatkom (Task)?* – to su duge pesme koje su čitaocu poznate samo na osnovu odlomaka, ukoliko je njegovo interesovanje usmereno na druge stvari, ali ne bih mogao priznati da su to minorne pesme, ili da je bilo koji njihov deo jednako dobar kao i celina. Šta ćemo sa *Aurorom Li (Aurora Leigh)* gospođe Brauning (Browning), koju nikada nisam pročitao, ili sa onom dugom pesmom Džorž Eliot (George Eliot) čijeg se imena ne sećam?

Ukoliko imamo poteškoće u razgraničavanju autora dugih pesama na velike i male pesnike, pred nama nije ništa lakša odluka ni kada su u pitanju autori kratkih pesama. Jedan veoma interesantan slučaj jeste Džordž Herbert (George Herbert). Svima nam je poznato nekoliko njegovih pesama, koje se iznova pojavljuju u antologijama; ali kada iščitamo njegove sabrane pesme, iznenađeni smo činjenicom koliko mnogo pesama nam deluje podjednako dobro kao i one sa kojima smo se susreli u antologijama. Ipak, *Hram (The Temple)* je nešto više od zbirke religioznih pesama jednog autora: kako je bilo zamišljeno da i sâm naslov ukazuje, to je bila knjiga konstruisana prema planu; i što se bolje upoznajemo s Herbertovim pesmama, otkrivamo da postoji nešto što smo dobili od čitave knjige, koja je više od prostog zbira svojih delova. Ono što na prvi pogled izgleda kao sled predivnih ali

odvojenih pesama, otkriva se kao neprekidna religiozna meditacija u intelektualnom okviru; a knjiga kao celina približava nas anglikanskom molitvenom duhu prve polovine sedamnaestog stoleća. Štaviše, počinjemo da bolje razumemo Herberta, i osećamo se nagrađenima za trud, ako znamo nešto o engleskim mističnim piscima četrnaestog stoleća; i ako znamo nešto o izvesnim drugim pesnicima, njegovim savremenima – Donu, Voganu (Vaughan) i Trahernu (Traherne) – te prepoznavamo nešto zajedničko među njima u njihovom velškom poreklu i pozadini; i konačno, saznajemo nešto o Herbertu upoređujući njegovu tipičnu anglikansku molitvu, sa kontinentalnijim, rimskim, religioznim osećanjem njegovog savremenika Ričarda Krašoa (Richard Crashaw). Stoga, na kraju ne mogu prihvatiti da Herberta treba nazivati „minornim“ pesnikom: jer kada pomislim na njega, ne dolazi mi u svest nekoliko omiljenih pesama, već čitavo delo.

Sada, uporedite Herberta sa druga dva pesnika, jednim malo starijim od njega, a drugim iz prethodne generacije, pri čemu su obojica veoma istaknuti liričari. Čitajući pesme Roberta Herika (Robert Herrick), takođe anglikanskog pastora, ali čoveka potpuno drugačijeg temperamenta, takođe stičemo utisak ujedinjujuće ličnosti; više saznajemo o toj ličnosti čitajući sve njegove pesme, ali pročitavši ih i dalje više uživamo u onima koje su nam ranije bile najbolje. Prvo, u Herikovim pesmama ne postoji takva neprekidna svest o *svrsi*; on je u većoj meri čisto prirodan i nesamosvestan čovek, koji piše svoje pesme kada ga uhvati želja; i drugo, ličnost prikazana u njima je u manjoj meri neobična – u stvari, ono što je šarmantno jeste upravo njena iskrena *običnost*. U relativnom smislu, sa njim se mnogo više upoznajemo u jednoj pesmi nego što je to slučaj sa Herbertom, kada čitamo jednu njegovu pesmu: još uvek postoji *nešto* više u celini nego u delovima. Uzmite zatim u obzir Tomasa Kampiona (Thomas Campion), elizabetanskog pesmopisca. Naglasicu da u okvirima njegovih ograničenja nije bilo veštijeg zanatlije od Kampiona u čitavom engleskom pesništvu. Priznajem da ukoliko želite u potpunosti da razumete njegove pesme, postoje neke stvari koje treba znati: Kampion je bio muzičar i pisao je svoje pesme da bi se pevale. Više bismo cenili njegove pesme ako bismo znali bar nešto o muzici u doba Tjudora i instrumentima za koje su one pisane; više nam se dopadaju ako nam se dopada ova muzika; i ne želimo samo da ih čitamo, već da čujemo kako ih neko peva, i to da ih peva onako kako je sâm Kampion zamislio. Međutim, ne treba toliko da znamo bilo koju od stvari koje su nam, u slučaju Džordža Herberta, pomogle da ga bolje razumemo i više uživamo u njemu; ne moramo da se opterećujemo time šta je mislio, ili koje je knjige čitao, ili njegovom rasnom pozadinom ili njegovom ličnošću. Sve što nam je potrebno jeste elizabetanska postavka. Ono što dobijamo, kada prelazeći sa čitanja njegovih pesama u antologijama na čitanje njegovog celokupnog dela, jeste ponavljajuće zadovoljstvo, uživanje u novim lepotama i novim tehničkim varijacijama, ali ne i u slučaju sveukupnog utiska. U vezi s njim, ne možemo reći da je celina nešto više od zbira svojih delova.

Ne kažem da je čak i ovaj test – koji, nesumnjivo, svako mora primeniti za sebe, sa različitim rezultatima – da li celina čini više od svojih delova, sâm po sebi zadovoljavajući kriterijum za razlikovanje između velikog i malog pesnika. Ništa nije tako jednostavno: i premda, pročitavši Kampiona, ne osećamo da poznajemo čoveka Kampiona, kao što to osećamo čitajući Herika, ipak, na drugom osnovu, zato što je on toliko izuzetan zanatlija, smatram Kampiona za mnogo važnijeg pesnika od Herika, mada mnogo ispod Herberta. Sve što sam potvrdio

jeste da u utvrđivanju prava autora na to da bude „veliki“ pesnik, delo koje se sastoji od izvesnog broja kratkih pesama, čak i od pesama koje, uzete posebno, mogu izgledati dosta slabo, može, ukoliko poseduje jedinstvo osnovnog obrasca, biti ekvivalentno prvorazrednoj dugoj pesmi. Ovo pravo naravno može biti uspostavljeno na osnovu *jedne* duge pesme, i ako je ta duga pesma dovoljno dobra, ako u sebi sadrži odgovarajuće jedinstvo i raznovrsnost, ne treba da znamo, ili, ako znamo, nije neophodno da visoko vrednujemo druga pesnikova dela. Lično smatram Semjuela Džonsona (Samuel Johnson) velikim pesnikom, samo na osnovu svedočanstva u vidu *Uzaludnosti ljudskih želja* (*The Vanity of Human Wishes*), i Goldsmita (Goldsmith) na osnovu svedočanstva u vidu *Napuštenog sela* (*The Deserted Village*).

Do sada smo, čini se, stigli do potencijalnog zaključka da šta god minorni pesnik predstavljao, veliki pesnik jeste onaj čije se delo treba pročitati u celosti, kako bi se u potpunosti mogao ceniti svaki njegov deo; ali u izvesnoj meri smo već uslovili ovaj ekstremni stav, prihvatajući svakog pesnika koji je napisao bar jednu dugu pesmu koja kombinuje dovoljno raznolikosti u jedinstvu. Međutim, nesumnjivo postoji veoma malo engleskih pesnika o čijem bi se delu moglo reći da ga treba pročitati u celosti. Šekspir, zacelo, i Milton: i dok neko može reći za Milтона da nekoliko njegovih dugih pesama, *Izgubljeni raj*, *Raj ponovo stečen*, *Samson Agonistes*, ne samo što bi trebalo da se čitaju u celosti, svaka za sebe, već treba da ih sve pročitamo, kao što treba da pročitamo *sve* Šekspirove drame, kako bismo sasvim razumeli bilo koju od njih; i ako ne pročitamo još i Šekspirove sonete i Miltonove kraće pesme, nešto će nedostajati u našem razumevanju onoga što smo pročitali. Ali pesnici za koje se ovo može tvrditi su izuzetno retki. Pojedinaac može sasvim mirno spavati i ako nije pročitao sve kasne Brauningove (Browning) ili Svinberne (Swinburne) pesme; ne bih ni samouvereno tvrdio da neko treba da pročita sve od Drajdena (Dryden) ili Poupa (Pope); a sigurno nije *moje* da tvrdim kako ne postoji deo *Preludijuma* ili *Izleta* (*The Excursion*) koji ne trpi preskakanje. Veoma malo ljudi je spremno da posveti mnogo vremena Šelijevim ranim dugim pesmama, *Pobuni islama* (*The Revolt of Islam*) i *Kraljici Mab* (*Queen Mab*), iako su zabeleške uz potonju pesmu nesumnjivo vredne čitanja. Prema tome, trebalo bi reći da je veliki pesnik onaj čije delo treba pročitati u znatnoj meri, ali ne uvek u celosti. Pored postavljanja pitanja: „Koje pesnike je vredno čitati u celosti?“, moramo takođe postaviti pitanje: „Koje pesnike je *meni* vredno čitati u celosti?“ Prvo pitanje implicira da bi uvek trebalo težiti ka tome da unapredimo svoj ukus. Drugo implicira da moramo biti iskreni povodom ukusa koji imamo. Tako, s jedne strane, nema nikakve svrhe u marljivom iščitavanju čak i Šekspira ili Milтона, od korice do korice, ukoliko ne naidete na nešto što će vam se odmah dopasti: jedino vam ovo neposredno zadovoljstvo može pružiti ili snagu motivacije da pročitate celinu, ili obećanje nekakve koristi koju ćete imati kada završite. Verovatno postoje, i zaista, trebalo bi da postoje – kako sam već rekao – izvesni pesnici koji *vam* dovoljno znače da biste pročitali celinu, iako možda nemaju istu vrednost za većinu drugih ljudi. Ova vrsta dopadanja ne zadržava se samo u jednoj fazi razvoja vašeg ukusa koji ćete prerasti, već ujedno može ukazivati na vašu sklonost ka pojedinom autoru koja će trajati ceo život; može biti i to da ste naročito osposobljeni da cenite pesnika u kome je veoma malo drugih ljudi sposobno da uživa.

Želim naglasiti da postoji jedna vrsta ortodoksije kada su u pitanju relativna veličina i značaj naših pesnika, iako je veoma malo reputacija koje ostaju potpuno nepromenljive

tokom smenjivanja generacija. Reputacija nijednog pesnika nikada ne ostaje na potpuno istom mestu: to je berza u neprekidnoj fluktuaciji. Samo su velika imena ta koja fluktuiraju, takoreći, unutar uskog raspona vrednosti: da li je Milton skočio na 104 danas, a opao na 97 i 1/4 sutra, nije toliko bitno. Postoje druge reputacije, poput Donove ili Tenisonove, koje variraju u širem rasponu, tako da pojedinac mora da prosuđuje njihovu vrednost na osnovu proseka izvađenog u odnosu na duži vremenski period; drugi su opet veoma stabilni daleko ispod nominalne stope, i ostaju dobre investicije po toj ceni. A postoje i izvesni pesnici koji su dobre investicije za *pojedine* ljude, iako njihove vrednosti nisu istaknute na berzi, a akcije se možda ne mogu prodati – plašim se da poređenje sa berzom u ovoj tački gubi svoj smisao. Ali želim istaći da dok postoji jedan objektivni ideal ortodoksnog ukusa u pesništvu, nijedan čitalac nikada ne može biti, niti treba pokušavati da bude, sasvim ortodoksan. Ima nesumnjivo nekih pesnika koje su inteligentni, razumni i načitani ljudi voleli dugo vremena; to je (ukoliko uopšte volimo pesništvo) vredno našeg truda da otkrijemo zašto su ih ti ljudi voleli i da li i mi možemo da uživamo u njima. Među manjim pesnicima, sigurno postoje neki o kojima, posle uzimanja uzoraka, možemo prilično sigurno zauzeti uobičajeni stav da su sasvim primereno zastupljeni sa dve ili tri pesme: jer, kako sam već rekao, niko nema vremena da sve sâm otkrije, i moramo prihvatiti neke stvari na osnovu tuđih garancija.

Međutim, većina malih pesnika – među onima koji uopšte uspeju da sačuvaju nekakvu reputaciju – jesu pesnici o kojima bi svaki čitalac poezije trebalo nešto da zna, ali samo će nekolicina među tim pesnicima biti dobro poznata određenom čitaocu. Neki nam se dopadaju zbog naročite duhovne srodnosti sa njihovom ličnošću, neki zbog svojih tema i motiva, neki zbog posebnog kvaliteta, zbog smisla za humor ili patosa, na primer. Kada govorimo o Pesništvu, sa velikim P, skloni smo da razmišljamo samo o jednom mnogo snažnijem osećanju ili mnogo čarobnijem izrazu: ali postoji mnoštvo okana u pesništvu koja nisu čarobna, i koja se ne otvaraju u penu pogubnih mora,³ već su sasvim dobri prozori i ništa više. Mislim da je velečasni Džordž Kreb (George Crabbe) bio veoma dobar pesnik, ali se njemu ne obraćate kada vam treba magija: ako volite realistička svedočenja o životu na selu u Safoku od pre sto dvadeset godina, tako dobro napisana u stihu da će vas uveriti da ista stvar nije mogla biti iskazana u prozi, zavolećete Kreba. Kreb je pesnik koji se, ako se uopšte čita, mora čitati u velikim komadima; pa ako vam bude dosadan morate samo baciti pogled i produžiti. Ali vredno je truda saznati za njegovo postojanje, u slučaju da vam bude po meri, a i zato što će vam reći nešto o ljudima koji ga ne vole.

Glavne tačke koje sam do sada ispitao su, verujem, sledeće: razlika između velikog i minornog pesnika nema nikakve veze sa tim da li su pisali duge pesme, ili samo kratke pesme – iako su *baš* najveći pesnici, kojih ima izuzetno malo, svi imali da kažu nešto što je jedino moglo biti saopšteno u dugoj pesmi. Važna razlika jeste u tome da li poznavanje celine, ili bar veoma velikog dela, pesnikovog stvaralaštva, izaziva veće uživanje kod pojedinca u svim pesmama autora, zbog toga što mu omogućava da ih bolje razume. To znači da u čitavom njegovom delu postoji značajno jedinstvo. Pojedinac ne može u potpunosti rečima objasniti ovo povećano razumevanje: ne mogu reći zašto mislim da bolje razumem *Kom* (*Comus*) i više uživam u njemu nakon što sam pročitao *Izgubljeni raj*, ili *Izgubljeni raj*

³ Aluzija na „Odu slavuju“ Džona Kitsa. (*Prim. prev.*)

nakon što sam pročitao *Samson Agonistes*, ali sam uveren da je to slučaj. Ne mogu uvek da kažem zašto, kroz upoznavanje sa osobom u velikom broju različitih situacija, i posmatranje njenog ponašanja u raznovrsnim okolnostima, osećam da bolje razumem njeno ponašanje ili držanje u posebnim prilikama; ali mi verujemo da je ta osoba jedinstvo, koliko god bila protivrečna u svom ponašanju, i to poznanstvo sa njom tokom dužeg vremenskog raspona čini je shvatljivijom. Konačno, uslovio sam ovo objektivno razlikovanje između velikih i malih pesnika vraćajući se na pojedinačnog čitaoca. Nijedan veliki pesnik, možda, neće imati potpuno isti značaj za dva čitaoca, ali se oni mogu složiti u vezi sa njegovom istaknutošću; štaviše, u tom slučaju, obrazac engleskog pesništva neće biti potpuno isti ni za koja dva čoveka. Tako između dvojice jednako kompetentnih čitalaca, određeni pesnik može za prvog biti od velikog značaja, a za drugog od minornog.

Postoji još jedno stanovište na koje je neophodno ukazati kada uzimamo u obzir savremeno pesništvo. Ponekad uočavamo da kritičari, susrećući se prvi put sa delom novog pesnika, samopouzdanu tvrde da je u pitanju „veliko“ ili „minorno“ pesništvo. Zanemarujući mogućnost da to što kritičar hvali ili određuje možda uopšte i nije pesništvo (jer se ponekad može reći: „Da je ovo pesništvo, bilo bi veliko pesništvo – ali nije“), ne mislim da je preporučljivo opredeliti se tako brzo. Ono ka čemu bih se najviše usmerio u vezi sa delom bilo kog živog pesnika kada ga prvi put upoznam, jeste pitanje da li je reč o *autentičnom* pesništvu ili ne. Da li taj pesnik ima nešto da kaže, na malo drugačiji način od onoga na koji su to svi drugi rekli ranije, i da li je pronašao ne samo drugačiji način da to kaže, već i *drugačiji* način da to kaže tako da se u njemu izražava razlika i u tome što govori? Čak i kada bih se toliko posvetio, znao bih da možda preuzimam spekulativni rizik. Možda bih bio zadivljen onim što on *pokušava* reći, i prevideo činjenicu da nije pronašao novi način da to kaže; ili novim vidom govora koji isprva odaje utisak da autor ima nešto svoje da kaže, a što bi se moglo pretvoriti u trik ili manirizam koji prikriva celokupnu konvencionalnu viziju. Za svakog poput mene, ko čita pozamašan broj rukopisa, i to rukopisa pisaca o čijem delu ranije ništa nisam znao, zamke su još opasnije: jer jedna grupa pesama može biti toliko bolja od svih drugih koje sam upravo pročitao, da bih mogao pobrkati svoje trenutno osećanje olakšanja sa svešću o posebnom talentu. Mnogi ljudi se zadovoljavaju ili čitanjem antologija – i čak i kada ih pesma zadivi, oni to možda ne mogu da uvide, a ukoliko i uvide, možda neće zapaziti ime autora – ili čekanjem sve dok ne postane očigledno da je izvesni pesnik, nakon što je stvorio nekoliko tomova (a to je samo po sebi jedan vid garancije), postao prihvaćen kod kritičara (a ne impresionira nas najviše ono što kritičari napišu o pesniku, već njihova pozivanja na tog pesnika kada pišu o nekom drugom pesniku).

Prva metoda nas ne odvodi baš daleko; druga nije baš bezbedna. Jedno je sigurno, svi smo skloni tome da budemo u izvesnoj meri defanzivni u vezi sa sopstvenim dobom. Želimo da osećamo kako naše doba može proizvesti veliku umetnost – još i više zbog toga što gajimo skrivene sumnje da ne može, i nekako osećamo da, ako bismo mogli poverovati da smo imali velikog pesnika, to bi nas na neki način ponovo učvrstilo i pružilo nam samopouzdanje. To je patetična želja, ali ona takođe remeti kritički sud, jer bismo mogli ishitreno zaključiti da je neko veliki pesnik ko to nije; ili bismo mogli sasvim nepravedno obezvređiti dobrog pesnika zbog toga što nije veliki. A što se tiče naših savremenika, ne bi trebalo da se toliko bavimo ispitivanjem da li su veliki ili ne; trebalo bi da se držimo pitanja:

„Da li su *autentični*?“ i da prepustimo pitanje da li su veliki jedinom sudu koji to može odlučiti: VREMENU.

Naše vreme je zaista obeleženo postojanjem znatne publike kada je reč o savremenom pesništvu: postoji, možda, više znatiželje, i više očekivanja od savremenog pesništva, nego što je to bilo u prethodnoj generaciji. Postoji opasnost, sa jedne strane, od razvijanja čitajuće publike koja ništa neće znati ni o jednom pesniku starijem od, recimo, Džerarda Menlija Hopkinsa (Gerard Manley Hopkins), i koja neće posedovati neophodna predznanja za kritičko sagledavanje. Takođe postoji opasnost da će ljudi čekati da pročitaju pesnika sve dok se ne uspostavi njegova savremena reputacija; i anksioznost, koju svi mi u ovom poslu gajimo, da nakon što sledeća generacija uspostavi svoje pesnike, mi, koji smo i dalje savremeni, više nećemo biti čitani. Opasnost koja preti čitaocu je dvostruka: da nikada neće dobiti ništa *sasvim* sveže, i da se nikada neće vratiti čitanju onoga što uvek ostaje sveže.

Stoga, postoji srazmera koju treba uočiti između našeg čitanja starog i modernog pesništva. Ne želim da verujem ukusu bilo koga ko nikada nije čitao savremeno pesništvo, a zasigurno neću verovati ukusu bilo koga ko nije pročitao ni ništa drugo. Ali čak i mnogi ljudi koji čitaju savremeno pesništvo propuštaju zadovoljstvo, i dobit, koje proizilaze iz pronalaženja nečega za samog sebe. Kada čitate *ново* pesništvo, pesništvo nekoga čije ime još uvek nije opšte poznato, nekoga ko još nije prošao sud kritike, vi vežbate, ili bi trebalo da vežbate, *sopstveni* ukus. Ne treba da razmišljate ni o čemu drugom. Nije reč o tome, kako mnogi čitaoci smatraju, da se trudite da vam se dopadne neko ko vam se ne dopada, već da oslobodite svoju senzibilnost da prirodno reaguje. I sâm smatram da je to izuzetno teško, jer kada čitate novog pesnika sa svesnim ciljem da donesete odluku, taj cilj može da se umeša i da zamagli vašu svest o tome šta osećate. Teško je postaviti dva pitanja – „Da li je ovo dobro, bez obzira na to da li mi se dopada ili ne?“ i „Da li se meni ovo dopada?“ – u isto vreme, i često shvatim da je najbolja provera to kada mi se neka fraza, ili slika, ili stih iz nove pesme, vrate u svest nepozvani. Takođe shvatim da mi je korisno da čitam nove pesme u časopisima za poeziju, a izbore iz novih pesnika u savremenim antologijama; zbog toga što čitajući ih nisam opterećen pitanjem: „Da li bi trebalo proveriti jesu li ove pesme objavljene?“ Mislim da je to slično mojoj praksi da, kada pođem da prvi put poslušam novi muzički komad, ili kada odem da vidim novu izložbu slika, više volim da idem sâm; jer ako sam sâm, onda nema nikoga prema kome sam obavezan da iskažem trenutno mišljenje. Ne radi se o tome da mi je potrebno vreme da se odlučim; potrebno mi je vreme da bih znao šta sam zaista osetio u tom trenutku. A to osećanje nije sud o veličini ili značaju, to je svest o *autentičnosti*. Stoga, čitajući savremenog pesnika, ne pitamo se zaista da li je on „velik“ ili „minoran“ pesnik, već ako čitamo jednu pesmu, i na nju pozitivno reagujemo, trebalo bi da poželimo da pročitamo još od istog autora; a kada smo pročitali dovoljno, trebalo bi da budemo sposobni da odgovorimo na pitanje: „Da li je ovo prosto ponavljanje iste stvari“, da li je, drugim rečima, prosto jedno te isto, ili drugačije, bez ikakve veze sa bilo čim, ili postoji povezanost između pesama koja nam omogućuje da vidimo nešto više u svakoj od njih? Zbog toga, sa istom zadržkom koju imamo u vezi sa delima mrtvih pesnika, moramo čitati ne samo pojedinačne pesme, onako kako ih dobijamo u antologijama, već i delo pesnika.

(S engleskog preveo **Igor Javor**)